

Володимир ФЄДОСЄЄВ,

кандидат юридичних наук, старший дослідник,
Науково-дослідний інститут вивчення проблем
злочинності імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України,
старший науковий співробітник
відділу дослідження проблем кримінального права
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-6131-8499>,
e-mail: vladymyr.fedoseev@gmail.com

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ СУБ'ЄКТА ПОСЯГАННЯ НА ТЕРИТОРІАЛЬНУ ЦІЛІСНІСТЬ І НЕДОТОРКАННІСТЬ УКРАЇНИ В УМОВАХ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ЗАГРОЗ

Стаття присвячена дослідженню актуальних проблем кримінально-правової охорони територіальної цілісності та недоторканності України в умовах зростання ролі інформаційного простору у вирішенні геополітичних завдань. Особливо наголошується на небезпечності ситуації, коли деструктивні інформаційні впливи здійснюються іноземними суб'єктами або публічними особами, здатними формувати міжнародну суспільну думку. Метою статті є з'ясування можливості кримінально-правової оцінки публічного заперечення існування України у контексті положень ст. 110 КК України, виявлення теоретичних та практичних проблем її правозастосування, а також обґрунтування авторських пропозицій щодо подальшого вдосконалення чинного законодавства в цій сфері.

Здійснено аналіз положень ст. 110 КК України крізь призму принципів дії кримінального закону у просторі та за колом осіб, а також доведено, що нині чинна її редакція містить певні прогалини у питанні притягнення до відповідальності іноземних суб'єктів, які, не будучи представниками влади іноземних держав, здійснюють підривно інформаційну діяльність проти України за її межами. Окрему увагу приділено вивченню судової практики, яка свідчить про можливість застосування ч. 2 та ч. 3 ст. 110 КК України до іноземних посадових осіб лише у разі наявності кваліфікуючих ознак, зокрема статусу представника влади.

Проведено стислий екскурс у розвиток кримінального законодавства щодо захисту державного суверенітету та свободи вираження поглядів від радянського періоду до сучасності, який показав, що історично подібні кримінально-правові заборони нерідко використовувалися як інструмент політичного й ідеологічного впливу, що зумовлювало ризики обмеження свободи слова. При цьому проаналізовано базові міжнародно-правові стандарти у сфері забезпечення свободи вираження поглядів, які встановлюють критерії допустимості обмежень таких прав, та обґрунтовано необхідність дотримання принципів правової визначеності, пропорційності та необхідності навіть в умовах воєнного стану.

У результаті дослідження запропоновано авторське бачення редакції диспозиції ч. 2 ст. 110 КК України, в якій обґрунтовується доцільність розширення кола спеціальних суб'єктів за рахунок включення громадських діячів та публічних осіб.

Ключові слова: територіальна цілісність і недоторканність України, національна безпека, публічні заклики, розповсюдження матеріалів із закликами, пропаганда, представник влади, громадський діяч, публічна особа, деструктивні інформаційні впливи.

Постановка проблеми. В умовах загострення геополітичної ситуації у світі, в тому числі через ескалацію воєнних конфліктів на Близькому Сході,

фокус уваги світової спільноти на події в Україні, пов'язані із повномасштабною збройною агресією проти неї російської федерації, помітно змінився.

Зазначене відобразилося не лише на обсязі міжнародної військової допомоги Україні, а й зумовило зміщення акцентів в інформаційній політиці щодо України, однією з тенденцій якої стало зниження інтенсивності наративів, спрямованих на підтримку України, та водночас посилення деструктивних інформаційних впливів. У результаті Україна фактично опинилася сам на сам у протистоянні ворогу не лише на полі бою, а й в інформаційній боротьбі, яка дедалі набирає обертів, адже держава-агресор одночасно з терором цивільного населення продовжує нарощувати масштаби загарбницької імперської політики щодо України. Зокрема, ворог просуває наративи про «штучність держави Україна, яка начебто виникла за часів більшовиків шляхом складання УРСР із регіонів, значною мірою «вкрадених» у «історичної Росії» за вказівками Леніна та Сталіна» [1]. При цьому особливу небезпеку становить те, що зазначені меседжі знаходять відгук серед окремих політичних і публічних діячів іноземних держав. Так, деякі представники радикальних політичних сил європейських держав, зокрема Угорщини та Румунії, неодноразово висловлювали заяви щодо можливого поділу українських земель у разі, якщо вона капітулює у війні [2]¹. Як приклад можна навести інтерв'ю проросійського румунського політика Келіна Джорджеску, який взагалі поставив під сумнів територіальну цілісність України, називаючи її «вигаданою державою» і заявляючи, що «її поділ між сусідніми державами – незворотній», а також розповів про новий розподіл світу та про вигоду від цього для самої Румунії [3]². На жаль, Україна дуже стримано відреагувала на подібні висловлювання, обмежившись лише міжнародною заявою речника МЗС про те, що це є «виявом крайньої неповаги до України та українського народу і що такі ревізійні заяви чи дії, які зазіхають

на суверенітет та територіальну цілісність України, є категорично неприйнятними та суперечать міжнародним нормам, Статуту ООН, а також базовим демократичним цінностям» [4]. У зв'язку з цим постає логічне запитання: а чи достатньою є реакція України на подібні дії та чи можливе застосування до таких осіб засобів кримінально-правового характеру, зокрема притягнення їх до кримінальної відповідальності за 110 КК України за посягання на територіальну цілісність і недоторканність України шляхом вчинення публічних закликів чи розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій з метою зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України? Вбачається, що розв'язання порушеного питання є вкрай актуальним в умовах посилення зовнішніх інформаційних загроз для національної безпеки України та потребує пошуку ефективних правових механізмів реагування на них задля забезпечення належного захисту суверенітету та територіальної цілісності України як на національному, так і міжнародному рівнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика кримінальної відповідальності за посягання на територіальну цілісність і недоторканність України традиційно перебуває у полі зору представників вітчизняної кримінально-правової науки і достатньо жваво обговорюється (особливо після 2014 р.) у наукових публікаціях різного рівня – від дисертаційних та монографічних досліджень до наукових статей та науково-практичних коментарів кримінального законодавства. При цьому у розробку означених питань помітний внесок зробили такі дослідники, як О. Ф. Бантишев, В. О. Глушков, Л. В. Дорош, М. Й. Коржанський, В. О. Навроцький, Д. О. Олейников, М. А. Рубашенко, Є. Д. Скулиш, В. Я. Тацій, М. І. Хавронюк, О. В. Шамара та ін., у наукових працях яких достатньо ґрунтовно проаналізовані об'єктивні та суб'єктивні ознаки зазначеного кримінального правопорушення, проблемні аспекти його кваліфікації та відмежування від суміжних кримінальних правопорушень. Незважаючи на це, чимало аспектів означеної проблематики й досі залишаються дискусійними та недостатньо розробленими, особливо в контексті зазначених вище трансформаційних геополітичних процесів інформаційного простору, що робить своєчасним та необхідним

¹ Примітка. Двадцять восьмого січня 2024 р. під час виступу на річній партійній конференції в Будапешті лідер ультраправої партії Угорщини «Mi Hazánk» Ласло Тороцкаї, висловлюючись щодо війни в Україні, заявив, що «Україну купив найбільший у світі інвестиційний фонд – BlackRock, та зазначив, що якщо Україна втратить державність, то «Mi Hazánk», як «єдина сторона в Угорщині», претендуватиме на Закарпаття [2].

² Примітка. В інтерв'ю румунському журналісту Іону Кристу Келін Джорджеску сказав: «Світ змінюється. Кордони будуть змінюватися. Ба більше – якщо кордони зміняться, то де будемо ми? У нас є Північна Буковина – інтерес. У нас є Буджак, у нас є Північний Марамуреш – правильно? Львів, який залишиться з поляками» [3].

дослідження питань кримінальної відповідальності осіб (в тому числі іноземних суб'єктів) за інформаційні посягання на територіальну цілісність і недоторканність України.

Метою статті є визначення можливості кримінально-правової оцінки публічного заперечення існування України крізь призму положень ст. 110 КК України, виявлення теоретичних та практичних проблем правозастосування цієї норми, а також обґрунтування авторського бачення шляхів вдосконалення чинного законодавства в цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Дослідження можливості притягнення до кримінальної відповідальності громадських діячів чи публічних осіб за посягання на територіальну цілісність і недоторканність України у формі публічних закликів чи розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій з визначеною у ст. 110 КК України метою зумовлює потребу у зверненні до фундаментальних принципів чинності кримінального закону у просторі та за колом осіб. Це пов'язано насамперед зі специфікою інформаційних діянь, транснаціональний характер яких значно ускладнює визначення юрисдикції держави щодо таких діянь та суб'єктів їх учинення.

Так, якщо суб'єктами означених діянь є громадяни України чи особи без громадянства, які постійно проживають в Україні, то за загальним правилом застосуванню підлягає передбачений ст. 7 КК України принцип громадянства, відповідно до якого такі особи будуть нести відповідальність за Кримінальним кодексом України незалежно від місця вчинення кримінального правопорушення, в тому числі у разі вчинення ними вказаних публічних закликів чи поширення матеріалів із відповідними закликами за межами України, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Натомість, якщо йдеться про випадки, коли суб'єктами вчинення аналогічних діянь за межами території України виступають іноземці та особи без громадянства, які постійно в Україні не проживають, то можливість притягнення їх до кримінальної відповідальності за кримінальним законом України визначається крізь призму принципів дії закону у просторі, закріплених у ст. 8 КК України, а саме: універсального принципу, за якого ці особи несуть відповідальність лише тоді, коли це прямо передбачено міжнарод-

ними договорами, або реального принципу, який передбачає таку можливість лише у випадку вчинення ними тяжких та особливо тяжких злочинів проти прав і свобод громадян, а також проти інтересів України. Водночас, аналізуючи зміст зазначених принципів у контексті диспозиції ч. 1 ст. 110 КК України, слід констатувати, що ані універсальний, ані реальний принципи у разі вчинення за межами України публічних закликів або поширення матеріалів із такими закликами, спрямованими на зміну меж території чи державного кордону України з порушенням порядку, визначеного Конституцією України, фактично не можуть бути застосовані. Так, універсальний принцип не підлягає застосуванню через відсутність на сьогодні міжнародних договорів, які б передбачали можливість притягнення винуватих осіб до відповідальності за такі діяння. Що ж стосується реального принципу, то його застосування неможливе з огляду на те, що хоча кримінальні правопорушення, передбачені ч. 1 ст. 110 КК України, й відносяться до посягань на основи національної безпеки та спрямовані проти інтересів держави, проте вони не належать до категорії тяжких чи особливо тяжких, оскільки санкція цієї частини передбачає покарання у виді позбавлення волі на строк від трьох до п'яти років з конфіскацією майна або без такої. У зв'язку з цим іноземці та особи без громадянства, які не проживають постійно в Україні, не підлягають кримінальній відповідальності за вчинення таких діянь. Фактично це означає, що у випадку вчинення такого правопорушення негромадянами України за межами її території, застосування кримінального законодавства України – ч. 1 ст. 110 КК України в чинній редакції є неможливим.

Проте інша кримінально-правова оцінка діянь, пов'язаних із посяганням на територіальну цілісність та недоторканність України, можлива у випадку вчинення таких діянь представниками влади, в тому числі іноземної держави. Зокрема, за наявності відповідних ознак суб'єкта такі особи можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності за ч. 2 або ч. 3 ст. 110 КК України, що істотно розширює у такому разі межі застосування реального принципу дії кримінального закону у просторі.

Показовою у цьому контексті є практика Верховного Суду, сформована у постанові Третьої судової палати Касаційного кримінального суду Верхо-

вного Суду від 25 вересня 2025 р. у справі № 686/6227/23 (провадження № 51–2475 км 25) [5]. У зазначеному кримінальному провадженні суди першої та апеляційної інстанцій, рішення яких були залишені без змін судом касаційної інстанції, визнали винуватим депутата Державної Думи Федеральних зборів Російської Федерації у вчиненні посягання на територіальну цілісність і недоторканність України. Розгляд справи здійснювався у порядку спеціального судового провадження (*in absentia*). При цьому судами було встановлено, що засуджений, будучи представником органу державної влади Російської Федерації та беручи участь у засіданні Державної Думи Федеральних зборів РФ, «підтримав постанову із зверненням до президента РФ про визнання самопроголошених Донецької та Луганської народних республік як самостійних, суверенних і незалежних держав та ратифікацію Договорів про дружбу, співробітництво та взаємну допомогу між РФ і так званими Донецькою і Луганською народними республіками» [5]. Зазначені дії представника влади іноземної держави були визнані такими, що спрямовані на порушення суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності України, а також на зміну меж її території всупереч порядку, встановленому Конституцією України та нормами міжнародного права, що спричинило загибель людей та інші тяжкі наслідки, а особу було засуджено за ч. 3 ст. 110 КК України до покарання у виді позбавлення волі строком на 15 років із конфіскацією майна.

Отже, наведений приклад свідчить про формування у національній судовій практиці підходу, за якого стає можливим притягнення до кримінальної відповідальності іноземних громадян за посягання на територіальну цілісність України за наявності кваліфікуючих ознак, передбачених ч. 2 або ч. 3 ст. 110 КК України. Зокрема, це стосується випадків, коли діяння вчинені представником влади або спричинили тяжкі наслідки.

У цьому контексті важливого значення набуває тлумачення поняття «представник влади», оскільки саме з наявністю цього статусу закон пов'язує можливість кваліфікації діянь особи, в тому числі іноземця, за ознаками ч. 2 ст. 110 КК України. Водночас слід наголосити, що Кримінальний кодекс України не надає нормативного визначення поняття «представник влади». Його зміст переважно розкривається в актах правозастосування та судо-

вого тлумачення. Так, відповідно до абз. 2 п. 1 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про хабарництво» № 5 від 26.04.2002 р. до представників влади належать, зокрема, працівники державних органів та їх апарату, які наділені правом у межах своєї компетенції ставити вимоги, а також приймати рішення, обов'язкові для виконання юридичними і фізичними особами незалежно від їх відомчої належності чи підлеглості [6]. Це, наприклад, народні депутати і депутати місцевих рад, судді, прокурори, слідчі, державні виконавці тощо [7, с. 983]. Крім того, згідно з п. 18 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень» № 15 від 26.12.2003 р. до представників влади також належать члени громадських формувань з охорони громадського порядку, які мають спеціальні владні повноваження під час її здійснення [8].

Разом із тим у контексті досліджуваної проблематики особливої уваги потребує питання співвідношення понять «представник влади» та «посадова особа іноземної держави». Зокрема, в пункті 2 примітки до ст. 364 КК України йдеться лише про посадових осіб іноземних держав, до яких належать особи, які обіймають посади в законодавчих, виконавчих або судових органах іноземної держави, у тому числі присяжні засідателі, інші особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема для державного органу або державного підприємства. Вважаємо, що поняття «представник влади іноземної держави» та «посадова особа іноземної держави» у наведеному контексті є змістовно тотожними.

З огляду на викладене можна дійти висновку, що публічне заперечення існування України як держави або висловлювання щодо можливості зміни її території всупереч Конституції України за певних умов можуть утворювати склад кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 110 КК України, якщо такі дії вчиняються представником влади іноземної держави. Втім, якщо відповідні дії вчиняє іноземець або особа без громадянства, що не проживає постійно в Україні і при цьому не має статусу представника влади іноземної держави, то притягнути таку особу до кримінальної відповідальності за чинної редакції ст. 110 КК України не уявляється можливим, що, по суті, є підтвердженням наявності відповідної прогали-

ни у механізмі кримінально-правової охорони територіальної цілісності держави.

Повертаючись до згаданого вище антиукраїнського висловлювання румунського громадського діяча Келіна Джоржеску, який не є представником влади іноземної держави в розумінні кримінального законодавства України, слід констатувати неможливість визнання його суб'єктом кримінальної відповідальності за ст. 110 КК України, незважаючи на достатньо високу потенційну суспільну небезпечність подібних інформаційних впливів для національної безпеки України. При цьому заслуговує на увагу той факт, що 26 лютого 2025 р. його затримали правоохоронні органи Румунії за підозрою у створенні фашистської організації з метою підризу конституційного ладу, а також у незаконному фінансуванні виборчої кампанії [9].

Не менш серйозну загрозу для національної безпеки України в сучасних умовах становить й антиукраїнська інформаційна діяльність іноземних блогерів, журналістів, телеведучих та інших публічних осіб. Маючи багатомільйонну аудиторію, вони здатні суттєво впливати на формування суспільної думки як у власних державах, так і на міжнародному рівні. Залучення таких осіб у поширення деструктивних наративів щодо територіальної цілісності та легітимності існування України як суверенної держави фактично стає невід'ємною складовою сучасної інформаційної війни. На жаль, нині чинна редакція ст. 110 КК України не надає правових підстав для притягнення таких осіб до кримінальної відповідальності, якщо вони здійснюють відповідну діяльність за межами території України і при цьому не є представниками влади іноземної держави.

Цілком логічно, що така ситуація актуалізує питання щодо доцільності криміналізації відповідних діянь, учинених іноземцями та особами без громадянства за межами України. Проте вирішення цього питання, попри його значущість у площині забезпечення національних інтересів України, не можливе без урахування міжнародно-правових стандартів у сфері забезпечення свободи слова та вираження поглядів. Насамперед ідеться про положення Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, ратифікованого Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII від 19.10.1973 р., згідно зі ст. 19 якого кожна людина

має право безперешкодно дотримуватися своїх поглядів. Це право включає свободу шукати, одержувати й поширювати будь-яку інформацію та ідеї, незалежно від державних кордонів у будь-який спосіб. Водночас користування такими правами не є абсолютним і накладає особливі обов'язки й відповідальність. У зв'язку з цим міжнародне право допускає певні обмеження свободи вираження поглядів, але лише за умови, що вони *встановлюються законом і є необхідними*, зокрема, для охорони державної безпеки, громадського порядку, здоров'я чи моральності населення [10]. Аналогічні за змістом положення знайшли своє втілення й у ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. [11], яка була ратифікована Україною 17 липня 1997 р.

З огляду на це пошук оптимального балансу між гарантіями свободи слова та потребою захисту державної безпеки завжди перебував у центрі уваги вітчизняного законодавця. Ще за радянських часів законодавство містило норму про кримінальну відповідальність за окремі форми інформаційної діяльності, які вважалися такими, що становлять серйозну загрозу для існуючого державного ладу. Так, Кримінальний кодекс УРСР в редакції Закону № 6591–10 від 29.02.1984 р. передбачав відповідальність за агітацію або пропаганду, здійснювану з метою підризу чи ослаблення Радянської влади або вчинення окремих особливо небезпечних державних злочинів, розповсюдження з цією ж метою наклепницьких вигадок, що порочать радянський державний і суспільний лад, а так само розповсюдження або виготовлення чи зберігання з цією ж метою у письмовій, друкованій або іншій формі творів такого ж змісту (ст. 62 КК) [12]. При цьому за традиціями тодішньої кримінально-правової доктрини суспільна небезпечність такої антирадянської агітації і пропаганди вбачалася в тому, що вони нібито здійснювали вплив на нестійких у морально-політичному відношенні осіб з метою схилити їх до вчинення особливо небезпечних державних злочинів. Разом із тим особливе значення надавалося випадкам так званого «іноземного впливу», коли відповідна діяльність здійснювалася в інтересах іноземних організацій. За таких обставин кримінальна відповідальність наставала незалежно від того, *чи був суб'єкт іноземцем, особою без громадянства або радянським громадянином, а також незалежно від місця вчинення діяння* – на те-

риторії СРСР чи за його межами. Логічним продовженням наведеного ідеологічного підходу було й специфічне тлумачення кола суб'єктів, пов'язаних із таким іноземним інформаційним впливом. Характерно, що у тогочасному праворозумінні іноземною організацією охоплювалася будь-яка недержавна організація, що проводила ворожу діяльність на шкоду інтересам СРСР (зокрема, зарубіжні антирадянські організації, буржуазні політичні партії, зарубіжні антирадянські центри й інші об'єднання тощо) [13, с. 267].

Водночас необхідно зауважити, що ст. 62 Кримінального кодексу УРСР (у наведеній редакції 1984 р.) була орієнтована не лише на протидію іноземним інформаційним впливам, а й, на жаль, стала головним інструментом боротьби з інакомисленням, спрямованим на придушення українського національного руху та правозахисної діяльності. Саме на її підставі здійснювалися масові переслідування представників української інтелігенції, дисидентського руху та правозахисників. Найбільш масштабні репресії припали на 1965 рік, коли були засуджені В. Мороз, брати Горині, М. Осадчий, а також на 1972 рік, який увійшов в історію як «великий погром» шістдесятників, що фактично зупинив рух самвидаву. Подальші репресії у 1977–1980 роках були спрямовані проти членів Української Гельсінської групи, серед яких О. Тихий, Л. Лук'яненко.

Надмірно репресивний характер застосування ст. 62 КК УРСР згодом був усвідомлений і самим законодавцем, що спонукало його до перегляду підходів до оцінки таких кримінальних переслідувань. Наприкінці 1980-х – початку 1990-х років розпочався процес реабілітації засуджених за цією статтею, який набув системного й законодавчо закріпленого характеру після прийняття Закону України «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років» №962-ХІІ від 17.04.1991 р. [14]. Згідно з цим Законом обвинувачення або призначення покарання особі до 24 серпня 1991 р. за ст. 62 КК УРСР визнавалося ознакою репресії (ст. 3), а прийняття рішень з питань визнання осіб реабілітованими або потерпілими від репресій здійснювалося Національною комісією з реабілітації за поданням регіональних комісій з реабілітації (ст. 7 Закону). У подальшому зазначена стаття неодноразово зазнала змін, а остання її редакція значною мірою транс-

формувалася у зміст ст. 110 КК України 2001 р. [15], що свідчить про певну спадковість підходів до кримінально-правової охорони державного суверенітету та територіальної цілісності.

У контексті розглядуваного науковий інтерес становить також звернення до ще однієї близької за змістом норми – ст. 66¹ КК УРСР («Образа або дискредитація державних органів і громадських організацій»), яка була включена до цього Кодексу на підставі Указу Президії Верховної Ради Української РСР № 7373-ХІ від 14.04.1989 р. [16] і встановлювала кримінальну відповідальність за публічні образи або дискредитацію найвищих органів державної влади та управління СРСР і Української РСР, інших державних органів, які утворюються чи обираються З'їздом народних депутатів РСР, Верховною Радою СРСР або З'їздом народних депутатів Української РСР, Верховною Радою Української РСР, або службових осіб, які призначаються, обираються чи затверджуються ними, а так само громадських організацій та їх загальносоюзних і республіканських органів, які створені в установленому законом порядку і діють відповідно до Конституції СРСР [16]. Цілком очевидно, що за своєю суттю ця норма була спрямована на істотне обмеження права на свободу вираження поглядів. Фактично ототожнюючи будь-яку критику державної політики з протиправною поведінкою, вона стала інструментом всеохоплюючого контролю над суспільними настроями, передусім всередині країни. Водночас проголошений у 1989 р. курс на демократизацію суспільства, невід'ємними атрибутами якого стали забезпечення гласності та визнання права людини на свободу слова, зумовив переоцінку такого підходу як несумісного з базовими демократичними цінностями, внаслідок чого вже у червні 1989 р. ця стаття була виключена з КК УРСР [17].

Однак подальший розвиток кримінального законодавства засвідчив, що спроби обмеження свободи вираження поглядів не зникли остаточно, прикладом чого може слугувати прийняття у 2014 р. так званого «диктаторського» Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та процесуальних законів щодо додаткових заходів захисту безпеки громадян» № 721-VII від 16.01.2014 р. [18]. Цим Законом КК України було доповнено новою статтею 110¹ («Екстремістська діяльність»), яка передбачала

відповідальність за широке коло дій, пов'язаних із виготовленням, зберіганням, використанням, розповсюдженням, збутом екстремістських матеріалів, із публічними висловлюваннями чи закликами екстремістського характеру, а також із сприянням таким діям. При цьому підставою для прийняття цього Закону (відповідно до Пояснювальної записки до нього) було суттєве загострення політично-соціальної кризи в Україні та поширення протестних акцій, які використовувалися певними внутрішніми та зовнішніми силами з метою подальшої дестабілізації життя нашої країни та супроводжувалися масовими заворушеннями та втручанням у роботу державних і правоохоронних органів, розповсюдженням проявів вандалізму й екстремізму [19].

Отже, попри декларовану мету – забезпечення державної безпеки, – впровадження цієї норми мало виразний політичний характер. Як і за радянських часів, кримінальний закон було фактично перетворено на інструмент стримування опозиційної активності та цензурування критичних висловлювань на адресу влади. Тобто, суб'єктом цього кримінального правопорушення могли бути лише особи, які вчинили протиправні діяння на території України.

Враховуючи значний суспільний резонанс, якого набула ця законодавча новела, вже через два тижні законодавець прийняв рішення про виключення вказаної норми з КК України на підставі Закону України «Про визнання такими, що втратили чинність, деяких законів України» № 732-VII від 28.01.2014 р. Формальною підставою для цього було визнано начебто «порушення встановленої процедури прийняття закону» [20]. Проте у науковій спільноті обґрунтованість такого законодавчого рішення здебільшого пояснювалася сутнісними вадами цієї норми, однією з яких є те, що вживані у законі формулювання «публічні висловлювання екстремістського характеру» і «обґрунтування чи виправдання необхідності вчинення зазначених дій» не відповідали вимогам правової визначеності, що створювало ризик свавільного тлумачення положень ст. 110¹ КК і, як наслідок, порушення конституційного права на свободу думки й слова, а також на вільне вираження своїх поглядів і переконань [21, с. 149].

Крім того, серед вад законодавчого конструювання зазначеної норми, на наш погляд, слід вка-

зати й на те, що на момент її прийняття було відсутнє чітке легальне визначення поняття «екстремізм». Водночас наявне у примітці до цієї статті тлумачення терміна «екстремістські матеріали» призводило до виникнення ситуації, коли будь-яка критика влади (від гасел на мітингах до постів у соціальних мережах) могла бути суб'єктивно розцінена як екстремізм. Така редакція ст. 110¹ КК України створювала передумови для надмірно широкої дискреції повноважень правоохоронних органів та суду у кваліфікації відповідних діянь, що є несумісним із базовими принципами правової держави, в якій закон має бути сформульований таким чином, щоб мінімізувати ризик вибіркового та політично вмотивованого переслідування. Викладене є яскравою демонстрацією спроби влади того часу відтворити у нових історичних умовах властиві радянському часу підходи, за яких ідеологічна доцільність підміняла собою вимоги правової визначеності та юридичної точності, відкриваючи можливості для довільного й репресивного застосування кримінально-правових норм. Разом із тим навіть за сучасних умов запровадження в Україні воєнного стану, коли забезпечення національної безпеки потребує ефективних заходів протидії деструктивним інформаційним впливам, будь-які обмеження прав людини, в тому числі на свободу вираження поглядів, повинні відповідати критеріям необхідності, пропорційності та правової визначеності. У протилежному випадку існує потенційний ризик того, що у перспективі це може мати своїм наслідком підірив довіри до інституцій держави, причому як з боку власного населення, так і світової та міжнародної спільноти.

Висновки. Враховуючи наведений досвід застосування кримінально-правових заборон у сфері інформаційної діяльності, слід зазначити, що однією з основних проблем їх ефективності є наявність вади законодавчого визначення суб'єктного складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 110 КК України, що проявляються у недостатній диференціації суб'єкта як засобу забезпечення пропорційності кримінально-правового регулювання. Це зумовлюється тим, що на теперішній час суспільна небезпечність посягань на територіальну цілісність і недоторканність України напряму залежить від можливості суб'єкта кримінального правопорушення істотно впливати на формування громадської думки. З огляду на викладене, обґрун-

тованим вбачається не розширення об'єктивної сторони складу аналізованого правопорушення, а уточнення кваліфікуючих ознак, передбачених ч. 2 ст. 110 КК України. Це пропонується реалізувати через розширення кола спеціальних суб'єктів, передбачивши поряд із представником влади такі категорії, як громадський діяч та публічна особа. У зв'язку з цим ч. 2 ст. 110 КК України пропонуємо викласти у такій редакції: «2. Ті самі дії, якщо

вони вчинені особою, яка є представником влади, громадським діячем або публічною особою, або повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або поєднані з розпалюванням національної чи релігійної ворожнечі, – ». Вважаємо, що такий підхід дозволить забезпечити більш справедливу індивідуалізацію відповідальності та сприятиме ефективнішому захисту державності та територіальної цілісності України.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ:

1. DISINFO: Ukraine is an artificial state created by Soviet leaders. URL: <https://euvsdisinfo.eu/report/ukraine-is-artificial-state-created-by-soviet-leaders/> (дата звернення: 22.02.2026 р.).
2. Територіальні претензії від Угорщини та Румунії: про що вони свідчать. Корреспондент.net, 30 січня 2024 р. URL: <https://ua.korrespondent.net/articles/4659853-terytorialni-pretenzii-vid-uhorschyny-ta-rumunii-pro-scho-vony-vidchat> (дата звернення: 22.02.2026 р.).
3. Ультраправий кандидат у президенти Румунії Келін Джорджеску назвав Україну «вигаданою країною» – в МЗС відреагували. URL: <https://suspilne.media/936911-ultrapravij-kandidat-u-prezidenti-rumunii-kelin-dzordzesku-nazvav-ukrainu-vigadanou-krainou> (дата звернення: 22.02.2026 р.).
4. Коментар речника МЗС України Георгія Тихого щодо провокативних заяв Каліна Джеорджеску. URL: <https://romania.mfa.gov.ua/news/komentar-rechnika-mzs-ukrayini-georgiya-tihogo-shchodo-provokativnih-zayav-kalina-dzheordzhesku> (дата звернення: 22.02.2026 р.).
5. Постанова Третньої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 25.09.2025 р. у справі № 686/6227/23 (провадження № 51–2475 км 25). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130644070> (дата звернення: 03.03.2026 р.).
6. Про судову практику у справах про хабарництво : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 р. № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-02#top> (дата звернення: 02.04.2026 р.).
7. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Київ : Юридична думка, 2008. 1216 с.
8. Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень: Постанова Пленуму Верховного Суду України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0015700-03#Text> (дата звернення: 02.04.2026 р.).
9. У Румунії затримали проросійського кандидата у президенти Джорджеску. URL : <https://www.slovoidilo.ua/2025/02/26/novyna/polityka/rumuniyi-zatrymaly-prorosijskoho-kandydata-prezidyenty-dzhorzhesku> (дата звернення: 02.04.2026 р.).
10. Про громадянські і політичні права : Міжнародний пакт, ратифікований Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19.10.1973 р. № 2148-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text/ (дата звернення: 03.04.2026 р.).
11. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : міжнародний документ від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 03.04.2026 р.).
12. Про внесення змін і доповнень до Кримінального і Кримінально-процесуального кодексів Української РСР : Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 29.02.1984 р. № 6591-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/6591-10/ed19970225#Text> (дата звернення: 04.04.2026 р.).
13. Уголовный кодекс Украинской ССР : науч.-практ. коммент. / Н. Ф. Антонов, М. И. Бажанов, Ф. Г. Бурчак и др. Киев: Политиздат Украины, 1987. 880 с.
14. Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років : Закон України від 17.04.1991 р. № 962-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-12#top> (дата звернення: 12.04.2026 р.).
15. Про посилення кримінальної відповідальності за деякі злочини проти держави : Закон України від 24.12.1993 р. № 3805-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3805-12/ed19970225#Text> (дата звернення: 12.04.2026 р.).
16. Про внесення змін і доповнень до Кримінального і Кримінально-процесуального кодексів Української РСР : Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 14.04.1989 р. № 7373-XI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/7373-11/ed19890414#Text> (дата звернення: 12.04.2026 р.).

17. Про внесення змін до Кримінального і Кримінально-процесуального кодексів Української РСР : Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 16.06.1989 р. № 7617-XI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/7617-11/ed19960712#Text> (дата звернення: 12.04.2026 р.).
18. Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та процесуальних законів щодо додаткових заходів захисту безпеки громадян : Закон України від 16.01.2014 р. № 721-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/721-18/ed20140202#top> (дата звернення: 12.04.2026 р.).
19. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та процесуальних законів щодо додаткових заходів захисту безпеки громадян (реєстр. № 3879 від 14.01.2014 р.). URL: https://w2.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=3879&skl=8 (дата звернення: 12.04.2026 р.).
20. Про визнання такими, що втратили чинність, деяких законів України : Закон України від 28.01.2014 р. № 732-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/732-VII#Text> (дата звернення: 12.04.2026 р.).
21. Рубашенко М. А. Кримінальна відповідальність за посягання на територіальну цілісність і недоторканність України : монографія. Харків : Право, 2016. 286 с.

REFERENCES:

1. DISINFO: Ukraine is an artificial state created by Soviet leaders. <https://euvsdisinfo.eu/report/ukraine-is-an-artificial-state-created-by-soviet-leaders/>
2. Terytorialni pretenzii vid Uhorshchyny ta Rumunii: pro shcho vony svidchat [Territorial claims by Hungary and Romania: what do they indicate] (2024, January 30). *Korrespondent.net*. <https://ua.korrespondent.net/articles/4659853-terytorialni-pretenzii-vid-uhorschyny-ta-rumunii-pro-scho-vony-svidchat>.
3. Ultrapravyi kandydat u prezypyenty Rumunii Kelin Dzhordzhesku nazvav Ukrainu «vyhadanoi krainoiu» – v MZS vidreahuvaly [The far-right Romanian presidential candidate Kelin Georgescu has described Ukraine as a ‘fictional country’ – the Foreign Ministry has responded]. <https://suspilne.media/936911-ultrapravij-kandidat-u-prezidentirumunii-kelin-dzordzesku-nazvav-ukrainu-vigadanou-krainou/>.
4. Komentar rechnyka MZS Ukrainy Heorhiia Tykhoho shchodo provokatyvnykh zaiav Kalina Dzhordzhesku [Statement by Georgiy Tykhyi, spokesperson for the Ukrainian Ministry of Foreign Affairs, regarding the provocative remarks made by Calin Georgescu]. <https://romania.mfa.gov.ua/news/komentar-rechnyka-mzs-ukrayini-georgiyatihogoshchodo-provokativnih-zayav-kalina-dzheordzhesku>.
5. Supreme Court. (2025, September 25). Decision in case No. 686/6227/23 (Proceeding No. 51–2475 км 25). <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130644070>.
6. Plenum of the Supreme Court of Ukraine. (2002, April 26). On judicial practice in bribery cases (No. 5). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-02#top>.
7. Melnyk, M. I., & Khavroniuk, M. I. (Eds.). (2008). *Scientific and practical commentary on the Criminal Code of Ukraine*. Kyiv: Yurydychna dumka.
8. Plenum of the Supreme Court of Ukraine. (2003, December 26). On judicial practice in cases of abuse of power or official authority (No. 15). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0015700-03#Text>.
9. U Rumunii zatrymaly proroisiskoho kandydata u prezypyenty Dzhordzhesku [Pro-Russian presidential candidate Georgescu has been arrested in Romania]. <https://www.slovoidilo.ua/2025/02/26/novyna/polityka/rumuniyi-zatrymaly-prorosijskoho-kandydata-prezypyenty-dzhordzhesku>.
10. International Covenant on Civil and Political Rights. (1973, October 19). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text/.
11. Council of Europe. (1950). *European Convention on Human Rights*. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
12. Presidium of the Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR. (1984, February 29). On amendments to the Criminal and Criminal Procedure Codes of the Ukrainian SSR (No. 6591-X). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/6591-10/ed19970225#Text>.
13. Antonov, N. F., Bazhanov, M. I., Burchak, F. H., et al. (1987). *Criminal Code of the Ukrainian SSR: Scientific and practical commentary*. Kyiv: Politizdat Ukrainy.
14. On rehabilitation of victims of repressions of the communist totalitarian regime of 1917–1991. *Law of Ukraine No. 962-XII*. (1991, April 17). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-12#top>.
15. On strengthening criminal liability for certain crimes against the state. *Law of Ukraine No. 3805-XII*. (1993, December 24). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3805-12/ed19970225#Text>.

16. Presidium of the Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR. (1989, April 14). On amendments to the Criminal and Criminal Procedure Codes of the Ukrainian SSR (No. 7373-XI). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/7373-11/ed19890414#Text>.
17. Presidium of the Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR. (1989, June 16). On amendments to the Criminal and Criminal Procedure Codes of the Ukrainian SSR (No. 7617-XI). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/7617-11/ed19960712#Text>.
18. On amendments to the Law of Ukraine «On the Judiciary and Status of Judges» and procedural laws regarding additional measures for the protection of citizens' safety. *Law of Ukraine No. 721-VII*. (2014, January 16). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/721-18/ed20140202#top>.
19. On amendments to the Law of Ukraine «On the Judiciary and Status of Judges» and procedural laws regarding additional measures for the protection of citizens' safety *пєєєрр. Draft Law No. 3879*. (2014, January 14). https://w2.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=3879&skl=8.
20. On recognizing certain laws of Ukraine as invalid. *Law of Ukraine No. 732-VII*. (2014, January 28). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/732-VII#Text>.
21. Rubashchenko, M. A. (2016). *Criminal liability for encroachment on the territorial integrity and inviolability of Ukraine*. Kharkiv: Pravo.

Volodymyr FIEDOSIEIEV,

Ph.D. in Law,

Academician Stashis Scientific Research

Institute for the Study of Crime Problems

National Academy of Law Sciences of Ukraine,

Senior Researcher of the Department for Research

of Criminal Law Issues

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-6131-8499>,

e-mail: vladymyr.fedoseev@gmail.com

PROBLEMATIC ASPECTS OF DEFINING THE SUBJECT OF THREATS TO THE TERRITORIAL INTEGRITY AND INVIOABILITY OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF TRANSNATIONAL INFORMATION RISKS

This article examines current issues relating to the protection of Ukraine's territorial integrity and inviolability under criminal law, against the backdrop of the growing role of the information sphere in addressing geopolitical challenges. Particular emphasis is placed on the dangers posed by situations where destructive information campaigns are carried out by foreign entities or public figures capable of shaping international public opinion. The aim of the article is to ascertain the possibility of a criminal law assessment of public denial of Ukraine's existence in the context of the provisions of Article 110 of the Criminal Code of Ukraine, to identify theoretical and practical problems in its application, and to substantiate the author's proposals for further improvement of the current legislation in this area.

This paper analyses the provisions of Article 110 of the Criminal Code of Ukraine through the prism of the principles governing the territorial and personal scope of criminal law, and demonstrates that the current version of the article contains certain gaps regarding the prosecution of foreign entities which, whilst not being representatives of foreign states, carry out subversive information activities against Ukraine outside its borders. Particular attention is paid to the study of judicial practice, which indicates that Parts 2 and 3 of Article 110 of the Criminal Code of Ukraine may be applied to foreign officials only where qualifying characteristics are present, in particular the status of a representative of authority.

The article also provides a brief overview of the development of criminal legislation regarding the protection of state sovereignty and freedom of expression from the Soviet period to the present day, which has shown that, historically, such criminal law prohibitions were often used as an instrument of political and ideological influence, thereby posing risks of restricting freedom of speech. At the same time, the article analyses the fundamental international legal standards in the field of ensuring freedom of expression, which establish the criteria for the admissibility of restrictions on such rights, and justifies the necessity of adhering to the principles of legal certainty, proportionality and necessity even under martial law.

The study presents the author's proposed revision of the wording of Part 2 of Article 110 of the Criminal Code of Ukraine, which justifies the need to expand the scope of specific offenders to include public figures and public personalities.

Keywords: territorial integrity and inviolability of Ukraine, national security, public appeals, dissemination of materials containing appeals, propaganda, representative of the authorities, public figure, public person, destructive informational influences.

Стаття надійшла до редакції: 15.04.2026 р.

Прийнята до друку: 13.05.2026 р.

Дата публікації (оприлюднення): 25.05.2026 р.